

ضرورت حضور مستشاری ایران در سوریه و عراق

دکتر رسول نوروزی فیروز^{*}

اشاره

تحولات یک دهه اخیر جهان اسلام که در دو سر طیف مسالمت آمیز و منازعه قابل بررسی است، سبب شده است که شاهد ظهور تغییرات متعددی در عرصه‌های مختلف جهان اسلام باشیم. بخشی از این تحولات، در قالب تغییر حکومت‌ها نظیر تونس، به وقوع پیوست که در مصر، برخلاف تونس، عمر کوتاهی داشت. برخی دیگر از تحولات، نظیر لیبی، به وضعیت هرج و مرج و آشوب رسید و بی‌ثباتی فزاینده‌ای را سبب گردید. بعضی دیگر از نقاط جهان اسلام، مانند تحولات منطقه غرب آسیا، به علت حضور بازیگران نظم‌دهنده همچون ایران و عربستان، فرایندهای مختلفی را طی کرده است. این وضعیت، سبب شد تحولات این منطقه نه به سوی تغییر حکومت نظیر تونس حرکت کند و نه به سمت وضعت هرج و مرج نظیر لیبی برود؛ بلکه با مداخله قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، تقابلی میان حفظ وضع موجود و تغییر وضع موجود پدید آمد که به سوی نوعی تعادل و موازنه حداقلی حرکت کرد.

---

* عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

در نوشتار پیش‌رو، چرایی حضور مستشاری ایران در کشور سوریه و عراق به عنوان نمونه‌ای از قدرت بازیگر نظم‌دهنده در حوزه پیرامونی خود، مورد بررسی قرار می‌گیرد. از این‌رو، درگام نخست ضمن ارائه تعریف مختصری از بحران و فرایند حل آن، بر اساس اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و مسئولیت‌های فرامرزی آن، نظیر: حفظ منافع ملی و فراملی، اصل پاسداری از ارزش‌ها، وفای به عهد، حمایت از مظلوم و اصول اعتقادی تشیع، حضور مستشاری ایران در این دو کشور مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت.

تعریف بحران و مراحل تشدید آن

بحران، پدیده‌ای است که در صورت عدم کنترل، به آشوب افسارگسیخته تبدیل می‌شود و سه مقوله: منافع، ارزش‌ها و هویت‌های جوامع انسانی را به شدت مورد تهدید قرار خواهد داد.^۱ بنابراین، بحران از آغاز تا اوج، سه مرحله را پشت سر می‌گذارد که حادثه‌ترین نوع آن، بحران هویتی منطقه‌ای یا بین‌المللی است.

در مرحله تهدید منافع، تهدید متوجه عینیت‌هاست؛ مثلاً در مورد افراد، شغل، دارایی‌ها، مسکن و اموال آنان یا به عبارت بهتر، جان و مال آنها مورد تهدید است و در مورد کشورها، سرزمین و جغرافیا، منابع طبیعی و سایر دارایی‌هایی که جنبه ملی پید می‌کند، مورد تخریب و تهدید قرار می‌گیرد که از آن، به منافع فردی و ملی یاد می‌شود.

در مرحله تهدید ارزش‌ها، تهدید ناظر به مقوله‌های هنجاری و فرهنگی است؛ به عنوان مثال، در مذهب شیعه عرض (آبرو)، ناموس، مساجد، مشاهد و مقابر شریفه، علما و سایر ارزش‌های برآمده از عقیده، به عنوان ارزش‌های شیعی مورد توجه است. در عرصه‌های ملی، نظیر حراست از میراث فرهنگی و یا حفظ آداب و رسوم خاص ممکن است که در شمار ارزش‌ها قرار گیرد و مورد تهدید قرارگرفتن آنها، نشان از وقوع نوعی بحران خواهد بود.

در مرحله تهدید هویت، دو هویت متضاد یکدیگر ظهور می‌کند و امکان همزیستی میان آنها وجود ندارد؛ زیرا در مجادله هویتی، بقا و وجود یکی، در گرو نابودی و فقدان دیگری است. در نتیجه، در حادثه‌ترین شکل ممکن، یعنی منازعه نظامی، ظهور می‌کند. در این وضعیت، احتمال نابودی یکی از طرفین به صورت کامل در نبرد نظامی، بسیار ضعیف است؛ زیرا در مجادله

۱. مایکل برچر، بحران در سیاست جهان، ص ۱۵-۴۵.

هویت‌ها که در سرآغاز خود، امری کاملاً فرهنگی است، از بین بردن یک فرهنگ و یا یک تفکر به صورت تمام‌وعیار، کاری بس دشوار و زمان‌بر است. از این‌رو، مجادله هویتی، حادثترین شکل منازعه است و تمامی عرصه‌های منافع و ارزش‌ها را در دل خود دارد. در این وضعیت، بحران‌ها عموماً محدود به یک سرزمین خاص باقی نمی‌مانند و به شکل‌های اجتناب‌ناپذیری به سایر کشورها سرایت پیدا می‌کنند. بنابراین، غالباً بحران‌های هویتی، به بحران‌های منطقه‌ای و بین‌المللی تبدیل می‌شوند. در واقع، روی دیگر سکه بحران هویتی، مقوله امنیت برای بیشتر کشورهایی است که در درون حوزه هویتی قرار می‌گیرند. امنیت، عبارت است از فقدان تهدید نسبت به ارزش‌های حیاتی^۱ و از منظر اسلام، امنیت، نقطه کانونی و شروع بسیاری از تحولات در نظر گرفته شده است. در روایتی از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آمده است که: «نِعْمَتَانِ مَجْهُولَتَانِ الْأَمْنُ وَ الْعَافِيَةُ»^۲ دو نعمت است که ناشناخته است: امنیت و تندرستی. «پس، اوج یک بحران، ناامنی نسبت به هویت فرد و جامعه است.

حلّ بحران

حلّ بحران‌های بین‌المللی، از دور رهگذر انجام می‌شود: نخست وضعیت مواجهه^۳ و مقابله که در بدو آن، شاهد تصاعد بحران می‌باشیم. در مرحله دوم، باید بر مقوله مدیریت بحران تمرکز کرد؛ یعنی مرحله‌ای که در آن هم بحران فروکش کند و هم زمینه‌های بازگشت بحران از میان برداشته شود؛ زیرا هر بحرانی، یک عامل درونی دارد و یک عامل بیرونی. از این‌رو، صرفاً مواجهه سخت و نظامی با بحران برای مدیریت بحران کافی نیست و کشورها در مرحله مدیریت بحران، از بازیگران نظم‌دهنده منطقه‌ای و یا بین‌المللی کمک خواهند گرفت. در این فعالیت‌ها، بازیگران نظم‌دهنده، اولاً و بالذات، امنیت را در حوزه ارزش‌های حیاتی برای خود تأمین می‌کنند.

قرآن کریم می‌فرماید: «وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَنْصَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْحَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَاتَعْلَمُوهُمْ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ»^۴ هر نیرو و قدرتی دارید، برای مقابله با آنها

۱. غلامرضا بابایی، فرهنگ روابط بین‌الملل، ص ۳۱.

۲. فتال نیشابوری، روضة الواعظین و بصيرة المتعظین، ج ۲، ص ۴۷۲.

3. Coping.

۴. انفال، آیه ۶۰.

(دشمنان) آماده سازید و [همچنین] اسب‌های ورزیده [برای میدان نبرد مهیا سازید]، تا به وسیله آن، دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید و [نیز] گروه دیگری غیر از اینها را که شما نمی‌شناسید و خدا آنها را می‌شناسد.» در این آیه، مسلمانان موظف هستند در هر زمان و مکان در بالاترین سطح امنیت قرار داشته باشند و این وضعیت، هم به بُعد سخت امنیت، یعنی امنیت فیزیکی و نظامی، و هم به بُعد نرم آن، یعنی امنیت روانی اشاره دارد؛ یعنی مسلمانان در وضعیتی باشند که دشمنانشان نه امکان حمله داشته باشند و نه فکر حمله به سرشان بزند. بنابراین، قوه و قدرت صرفاً به بُعد نظامی محدود نیست؛ بلکه از هر راهی می‌توان قدرت و اقتدار اسلام را افزایش داد.

بررسی زمینه‌های حضور مستشاری ایران در عراق و سوریه

حضور مستشاری ایران در عراق و سوریه، در دو جنبه فعال شده است؛ یکی از جنبه مواجهه و مقابله با بحران که جنبه نظامی دارد و مبتنی بر اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران شکل گرفته است. جنبه دیگر، از باب مدیریت بحران است که جنبه بازدارندگی و تثبیت وضعیت صلح در جهان اسلام دارد. در این زمینه، رفتار ایران در خصوص بحران سوریه و عراق، بر اساس اصولی همچون: حفظ منافع ملی و امنیت ملی، مراقبت از مرزها، پاسداری از ارزش‌ها، استکبارستیزی، نفی سلطه (تقویت محور مقاومت) و دفاع از مظلوم، تلاش برای وحدت امت اسلامی و وفای به عهد، قابل دقت و بررسی است.

در ادامه، به بررسی زمینه‌ها و دلایل حضور مستشاری ایران در سوریه و عراق می‌پردازیم.

۱. شروع بحران و سرایت به خارج از سوریه و عراق

با ظهور داعش و سایر گروه‌های معارض در سوریه و عراق، بر همگان آشکار شد که بحران تکفیر، صرفاً یک بحران مبتنی بر منافع و تصرف خاک و یا ارزش‌ها و تغییر حاکمیت نیست؛ بلکه بحرانی هویتی است که همه عناصر مادی و معنوی (ارزش‌ها) را تحت الشعاع قرار داده است. این امر، سبب می‌شود که بحران در شدیدترین حالت امنیتی قرار گیرد و امکان سرایت آن به سایر حوزه‌های پیرامونی نیز وجود داشته باشد. بحران کشور عراق، به علت همجواری با جمهوری اسلامی ایران، از قابلیت گسترش بسیار بیشتری برخوردار است. این بحران، حتی با تحویل خاک سوریه و عراق به معارضان و یا تغییر شکل حکومت فعلی در سوریه به شکل

خلافت اسلامی یا هر مدل دیگری، پایان نخواهد یافت. بنابراین، در این وضعیت، گزینه دیگری غیر از مداخله مستشاری وجود ندارد و با مسائلی نظیر مذاکره یا برخورد مسالمت‌آمیز، نمی‌توان بحران را کنترل نمود.

۲. حضور مستشاری، یعنی حل بحران با کمترین هزینه

در حل بحران، مشارکت معمولاً از پایین‌ترین سطوح آغاز می‌شود. در یک منازعه نظامی، پایین‌ترین سطح فعالیت، مشارکت به صورت حضور مستشاری است تا به دولت و نیروهای نظامی درگیر بحران، مشاوره نظامی داده شود. حضور مستشاری، در وضعیتی محقق می‌شود که جنگ در حداقلی‌ترین وضعیت خود، یعنی حالت منافع قرار دارد و سرایت آن به وضعیت ارزش‌ها و هویت، در مراحل ابتدایی قرار دارد. اقدام به حضور مستشاری، در جهت ممانعت از تصاعد بحران به مرحله ارزش‌ها، و در نهایت، هویت‌ها می‌باشد. در سوریه و عراق، چنان‌که بارها شاهد بودیم، برای تکفیری‌ها آنچه بیش از فتح سرزمین از اهمیت و اولویت برخوردار بود، تخریب ارزش‌ها و هویت است. بنابراین، غفلت از دشمن و عدم‌شناسایی آن، ممکن است عواقب جبران‌ناپذیری در پی داشته باشد.

۳. حفظ تمامیت ارضی و مرزهای جغرافیایی

هنگامی که بازیگران منطقه‌ای مطمئن می‌شوند که جنگ در کشور دیگر در سه حوزه منافع، ارزش‌ها و هویت، به کشور آنها سرایت خواهد کرد، هرگونه تعللی، ممکن است عواقب بسیاری جبران‌ناپذیری در پی داشته باشد. روایت مشهور حضرت امیر علیه السلام درباره پیامدهای جنگ در خانه، ناظر به همین مقوله است: «فَوَاللَّهِ مَا غَزِيَ قَوْمٌ قَطُّ فِي عَقْرِ دَارِهِمْ إِلَّا دَلُّوا؛^۱ به خدا قسم! هیچ ملتی در خانه‌اش مورد حمله قرار نگرفت؛ مگر اینکه ذلیل شد.»

بنابراین، سرآغاز مشارکت ایران در حل بحران سوریه و عراق، در این امر نهفته است که در صورت عدم کنترل بحران، قطعاً به ایران سرایت خواهد کرد و بهترین انتخاب، مشارکت ایران در فرایند حل بحران و کنترل آن است. بر اساس اصول قانون اساسی، حفظ تمامیت ارضی و منافع ملی، از اولویت‌های اساسی نظام جمهوری اسلام است.^۲ از این رو، ایران به عنوان کشوری که در

۱. شریف رضی، نهج البلاغه، خطبه ۲۷.

۲. قانون اساسی، اصل: ۳، ۹، ۱۴۳ و ۱۵۲.

همجواری و همسایگی محلّ شروع بحران قرار دارد، بدون مشارکت در حلّ بحران عراق، ممکن است منافع ملیّ اش که در این کشورها برای خود تعریف کرده، به خطر بیفتد و همچنین ناگزیر است، با توجه به خطر ناشی از تسری جنگ به داخل مرزها و به خطر افتادن تمامیت ارضی، باید از منافع ملیّ و مرزهای خود که در فقه به «مرباطه» موسوم شده، با تمام قدرت حراست نماید.

از منظر فقهی، «مرباطه» بارزترین قاعده فقهی است که می‌توان از آن، ضرورت حضور مستشاری ایران در سوریه و عراق را استنباط کرد. در آیه ۲۰۰ سوره آل‌عمران آمده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! [در برابر مشکلات و هوس‌ها] استقامت کنید و در برابر دشمنان [نیز] پایدار باشید و از مرزهای خود، مراقبت کنید و از خدا بپرهیزید. شاید رستگار شوید.» بر این اساس، مسلمانان موظف به حراست و حفاظت از مرزهای خود می‌باشند.^۱ از منظر شهید ثانی رحمته‌الله، مرباط به کسانی می‌گویند که جهت مراقبت از مرزها و تحرکات دشمن در آن سوی مرزها، در مناطق مرزی حاضر می‌شوند و هرگونه حرکتی را رصد می‌کنند.^۲ شیخ طوسی نیز در کتاب تهذیب الأحکام عنوانی به نام «مرباطه» آورده و در این باب، روایاتی را که به بیان اهمیت و حفظ مرزبانی پرداخته، گردآوری کرده است.^۳ شاید بتوان امروزه با توسعه در معنای مرباطه و تنقیح مناط و مقاصد آن، حضور مستشاری ایران در سوریه و عراق را باوجود کمک به حلّ مشکل، نوعی مرباطه و مراقبت از مرزها در نظر گرفت.

بر مبنای احکام فقهی، رصد تحولات خارج از مرزها (مرباطه)، از این منظر که جنبه تهاجمی ندارد و امری صرفاً دفاعی است و در راستای حفظ جان و مال مسلمانان است، در عصر حضور معصوم علیه‌السلام، مستحب مؤکد می‌باشد و در عصر غیبت معصوم علیه‌السلام، مستحب به شمار می‌رود.^۴ امروزه، در مباحث نظامی به علت وجود فناوری‌های پیشرفته و سرعت عمل و تحرک نیروهای

۱. ر.ک: سید حسین شفیعی‌نژاد، مرزداری و مرزداران در فقه شیعه امامیه (المرباطة والمرباطین).

۲. شهید ثانی، الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة، ج ۲، ص ۳۸۵.

۳. ر.ک: شیخ طوسی، تهذیب الأحکام، ج ۶، ص ۱۲۵.

۴. ر.ک: شیخ طوسی، تهذیب الأحکام، ج ۶، ص ۱۲۵؛ علامه حلی، منتهی المطلب فی تحقیق المذهب، ج ۱۴، ص ۴۴.

رزمنده در میدان، حدود مرزها و سرحدات، فقط به منطقه مرزی محدود نمی‌شود؛ زیرا اکتفا به نقطه صفر مرزی، سبب خواهد شد که کشورها غافلگیر شوند. از این رو، کشورها با توجه به مسائل نظامی، عمق استراتژیک برای خود تعریف می‌کنند. جمهوری اسلامی ایران نیز در راستای همین اصل، خط قرمز برای فاصله مرزی خود مشخص کرده است که فاصله ۴۰ کیلومتری بیرون مرزها را شامل می‌شود؛^۱ تا در صورت تهاجم نیروهای خارجی، غافلگیر نشود. بنابراین، در مسئله بحران سوریه و عراق، هرچند بحران از منظر مواجهه و درگیری اولاً و بالذات و به صورت بالفعل متوجه ایران نیست، اما حضور مستشاری ایران در این دو کشور، سبب می‌شود ایران در وضعیت فعال قرار داشته باشد و با رصد تحولات داخلی عراق و سوریه، بتواند ضمن شناسایی عوامل تهدیدساز، از مرزهای خود به صورت دقیق‌تری دفاع نماید تا کمترین هزینه‌ها را در امر دفاع متحمل شود.

۴. اصل پاسداری از ارزش‌ها و باورهای شیعی

چنانچه در مباحث نظری گذشت، از آنجا که بحران داعش صرفاً یک بحران نظامی محض نیست، بلکه یک بحران عقیدتی است که در گام دوم و سوم خود به عنصر ارزش‌ها و هویت‌های جوامع هجوم می‌آورد، جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک کشور اسلامی و شیعی، برای حفظ و حراست از ارزش‌های انسانی، اسلامی و عقاید شیعی، موظف به مشارکت در حل بحران می‌باشد. مهم‌ترین بُعد این جنبه، تغییر عنصر ایمان و رفتارهای ناشی از آن در جامعه می‌باشد که عالی‌ترین بُعد هویتی یک جامعه است. از منظر قرآنی، رابطه میان امنیت و ایمان، رابطه‌ای دوسویه است. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيُذْذَبُوا بِإِيمَانٍ»^۲ او کسی است که آرامش را در دل‌های مؤمنان فروفرستاد تا بر ایمانشان بیفزایند. «از این رو، مهم‌ترین بُعد امنیت که با ایمان مرتبط است، بُعد آرامش درونی جوامع برای ارتقای سطح ایمان است؛ درحالی‌که تحول سوریه و عراق، مهم‌ترین هدف خود را تغییر نوع ایمان و تفکر مذهبی و نوعی همسان‌سازی مذهبی مبتنی بر سلفی‌گری و تکفیر قرار داده است. سرایت دادن بحران از سوریه به عراق و نیز همراهی موصل با این جریان را می‌توان در زمره

۱. حسن فیروزآبادی، گفت‌وگو با سایت تسنیم، ۱۳۹۵/۸/۱۵.

۲. فتح، آیه ۴۰.

تصاعد هویتی بحران تحلیل کرد؛ ضمن اینکه می‌توان مهم‌ترین دلیل همراهی موصل با داعش را در راستای خروج حاکمیت از مذهب تشیع و بازگرداندن آن به غیرشیعه تحلیل نمود. بدین ترتیب، ظهور داعش سبب فعال‌شدن سایر عوامل تنش‌زای هویتی در سوریه و عراق و در نتیجه، تصاعد بیش از پیش بحران گردید. بحران سوریه و عراق، نشان داد که ارزش‌های اساسی و انسانی در این بحران به‌شدت دچار خدشه شده است. اعمالی نظیر: قتل‌عام‌های دسته‌جمعی غیرنظامیان، کشتار زنان و کودکان، بردگی زنان و نیز تخریب مقابر و مشاهد شریف صحابه و فرزندان اهل بیت علیهم‌السلام، از جمله فاجعه‌بارترین رفتارهایی است که در خلال این بحران رخ داده است. در این رفتارها، تفاوتی بین مسلمان و غیرمسلمان، و یا شیعه و سنی وجود ندارد. طبق آیه «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ»^۱، حفظ کرامت انسانی، یکی از برترین اصول عقیدتی اسلامی است که بحران تکفیری به‌شدت موجب هتک آن شده است.

در بحث از ارزش‌ها، این بحران در گام نخست متوجه شیعیان است؛ زیرا تکفیری‌ها رسیدن به امت اسلامی را از مسیر پالایش از طریق جنگ میسر می‌دانند و مهم‌ترین جریان ضد اسلامی در جهان اسلام را شیعیان می‌دانند. از این‌روست که شیعیان را واجب‌القتل دانسته، جواز ورود به بهشت را در کشتار شیعیان جست‌وجو می‌کنند. در مورد عراق که از اکثریت جمعیت شیعه دوازده‌امامی برخوردار است و مقابر و اماکن شریف و مهم شیعی، علما و حوزه‌های علمیه در این کشور وجود دارد، این امر از اولویت بیشتری برخوردار است. بنابراین، در صورت عدم مداخله ایران در حل بحران و تشدید آن، هرچند بحران مذکور به خاک ایران سرایت نیابد، باید شاهد جلوه‌هایی از ناامنی باشیم که متوجه شیعیان است؛ نظیر: نسل‌کشی شیعیان و علویان، تخریب و توهین به تمامی ارزش‌های شیعه همچون: عرض و ناموس، مشاهد شریفه، مساجد و مقابر علما، و تخریب تمامی تراش تاریخی و تمدنی تشیع در عراق و سوریه، و نیز کشتار علما و تخریب حوزه‌های علمیه که جزو ارزش‌های شیعی است. این امر سبب می‌شود که افکار عمومی در جامعه ما با شدت بسیاری تحریک شود و جنگ به مرحله بسیار حادی برسد و جنگ تمام‌عیار هویتی رخ دهد و عواقب آن، دیگر قابل کنترل نباشد که در این صورت، تبعات بحران در عرصه‌های اجتماعی ظهور و بروز خواهد یافت.

۱. اسراء، آیه ۷۰.

۵. احیای فرهنگ مقاومت و مدیریت بحران

در مسئله مدیریت بحران، قطعاً یکی از علل ظهور و بروز بحران در سوریه و عراق، مسائل داخلی این دو کشور می‌باشد که یکی از آنها، تضعیف مسئله مقاومت در این دو کشور بوده و سبب شده عناصر مهاجم به راحتی بخش‌های وسیعی از خاک کشور را تصرف نمایند. از جمله فعالیت‌های نیروهای مستشاری ایران، آماده‌کردن نیروهای مردمی در جهت دفاع از کشور و وطن خود بوده است که پیش‌تر در ایران به صورت بسیج مردمی در جریان انقلاب، دفاع مقدس و جهاد سازندگی تجربه شده بود. حضور نیروهای حشد الشعبی در عراق و دفاع وطنی در سوریه، از جمله این اقدامات است که سبب شد جنگ از حالت منازعه میان دو گروه مسلح، به مسئله‌ای همگانی تبدیل شود و این‌گونه، پیشروی‌های نیروهای مختلف مهاجم با سد مستحکم مردم مواجه گردد. ظهور پایگاه‌های مقاومت متعدد در عراق و سوریه و تشکیل گردان‌های مردمی و موفقیت در عملیات‌های متعدد، از نتایج این فعالیت‌ها بوده است. فقدان بسیج مردمی و نبود همبستگی اجتماعی، حتی میان نیروهای مسلح، به حدی شدید بود که ارتباطات میان فرماندهان و نیروهای تحت امر صرفاً بر اساس مسائل نظامی مشخص می‌شد و مسائل انسانی در آن دخیل نبود. با حضور سرداران ایرانی و همراهی آنها با نیروهای مردمی، فضای نظامی خشک، مخصوصاً در سوریه شکسته شد و نیروهای نظامی و مردمی برای اولین بار تجربه جدیدی از مقوله جهاد را به واسطه حضور فرماندهان ایرانی تجربه کردند.^۱

از سوی دیگر، سوریه به علت هم‌جواری با فلسطین و لبنان و حفظ خط مقاومت، از درجه اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. از دست رفتن سوریه، سبب خواهد شد لبنان و فلسطین در تنگنای شدیدی در برابر اسرائیل قرار بگیرند و محور مقاومت به شدت ضعیف شود.

۶. اصل وفای به عهده

بر اساس اصل وفای به عهده، جمهوری اسلامی ایران و سوریه هم‌پیمان استراتژیک هستند و در طی چهار دهه گذشته، همواره سوریه در جبهه مقاومت به این هم‌پیمانی پایبند بوده است و در طی جنگ تحمیلی، سوریه یگانه حامی ایران در برابر صدام حسین بود. سوریه در جنگ تحمیلی، از هیچ نوع کمکی به ایران دریغ نکرد. هم به ایران کمک‌های نظامی داد و هم اینکه

۱. برگرفته از خاطرات سردار شهید حسین همدانی. <http://www.tasnimnews.com>

خاک خود را برای استفاده از حملات علیه عراق در اختیار ایران قرار داد. سوریه در میان کشورهای عربی، مانع از این شد که جنگ عراق و ایران، با وجود تلاش‌های صدام، به جنگ عرب و عجم تبدیل شود. بارزترین این مسئله، درکنفرانس عمان بود.^۱ بخشی از تسلیحات نظامی ایران در طول جنگ تحمیلی، از طریق سوریه تأمین می‌شد. شروع فعالیت‌های موشکی ایران، از سوریه بود که در دوره حافظ اسد، ایران به‌آسانی به دانش موشکی مجهز شد. سوریه در سال ۱۹۸۲م خط لوله نفتی عراق به دریای مدیترانه را منهدم کرد که باعث شد صادرات روزانه ۳۰۰ هزار بشکه نفت عراق کاهش یابد و درآمدهای نفتی عراق، ۳۰ درصد کاهش یابد.^۲ در عملیات مشهور به عملیات «اچ‌۳» که سخت‌ترین حملات هوایی ایران بود، قطعاً دستیابی به نتیجه مطلوب، بدون کمک سوریه و استفاده از فضای سوریه و همچنین سوخت‌رسانی به هواپیماهای جنگنده ایرانی، امکان‌پذیر نبود. بنابراین، لزوم وفای به عهد و پایبندی به معاهداتی که بین دو کشور وجود دارد، سبب می‌شود که ایران در حل این بحران به سوریه کمک کند.

۷. حمایت از مظلومان و مستضعفان

از جمله اصول دیگر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، حمایت از مستضعفان است^۳ که در کنار قواعدی نظیر قاعده نفی سبیل و استکبارستیزی، در شمار اصول مسلم سیاست خارجی ایران به شمار می‌رود. با توجه به آیه «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا»^۴، این تسلط در بحران سوریه و عراق، به صورت جنگ نیابتی در دستور کار قرار گرفته است. جریان تکفیر و سایر جبهه‌های درگیر در این منازعه، خواه‌ناخواه وارد یک بازی به نیابت از قدرت‌های ضد اسلام انقلابی شده‌اند. اسلامی که در آن، تأکید بر استقلال و نفی استکبار، در کانون اولویت‌ها قرار گرفته است.

بنابراین، مبارزه برای عدم مسلط‌شدن قدرت‌های استکباری نظیر آمریکا از طریق نیروهای متخاصم نظیر داعش در منطقه، یکی دیگر از ضرورت‌هایی است که حضور جمهوری اسلامی

۱. ر.ک: احمد سلطانی‌نژاد و مرتضی نور محمدی، سیاست خارجی سوریه در جنگ ایران و عراق.

۲. عباس النصرأوی، «جنگ ایران و عراق و نقش آن در فروپاشی روند توسعه اقتصادی عراق»، فصلنامه تخصصی دفاع مقدس، ص ۹۹.

۳. اصل: ۲، ۳، ۱۵۲ و ۱۵۴.

۴. نساء، آیه ۱۴۱: «و خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان تسلطی نداده است.»

ایران در بحران سوریه و عراق را تقویت می‌کند. حمایت از حقوق همه مسلمانان، از جمله مفاد دیگر اصول قانون اساسی است که کشور ایران بر اساس آن، خود را موظف به مداخله جهت کمک به انسان‌های تحت ظلم کشورهای عراق و سوریه می‌داند.

۸. سیاست کاهش تنش

سیاستی که از سوی جمهوری اسلامی ایران در مدیریت این بحران اتخاذ شده، سیاست کاهش تنش در بین طرف‌های درگیر است و طبق آیه «وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ»^۱، هنگامی که منازعه مسلحانه در بین گروه‌های مسلمان ایجاد می‌شود، وظیفه اصلی امت اسلامی، ایجاد صلح میان آنهاست و اگر یکی از طرفین در وضعیت تعدی بر دیگری قرار بگیرد، باید از طریق فشار نظامی، طرف دیگر را به صلح وادار نمود و در صورت پذیرش صلح و ترک مخاصمه، استمرار مخاصمه ممنوع است. رویکرد مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) و دستورات صریح ایشان به فرماندهان سپاه قدس و سایر نیروها، حداقلی‌ترین تلفات انسانی از دو طرف در جنگ است؛ زیرا بالا بودن تلفات، باعث تحریک افکار عمومی در دو سوی جبهه و حرکت به سوی تصاعد بحران در جهان اسلام می‌شود که به نفع هیچ‌کدام از طرفین نیست.

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت، ضرورت حضور مستشاری ایران در سوریه و عراق، بر مبنای علل مختلفی قابل تبیین است؛ نظیر: حفظ منافع ملی و تمامیت ارضی، حفظ جان و مال و ناموس و ارزش‌های انسانی و اسلامی و شیعی، اصل وفای به عهد و جبران کمک‌های سوریه در مقاطع مختلف انقلاب اسلامی ایران، حمایت از مظلومان و مستضعفان، ممانعت از تصاعد بحران در این دو کشور و اجرای اصول قانون اساسی و اصول حاکم بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران.

---

۱. حجرات، آیه ۹.